were carried out in Prienai (S Lithuania), on Pilies and Sodų Streets, covering a total area of 156.3 m^2 (Fig. 1). The excavations unveiled cultural layers of 0.3–2.55 m in thickness that were formed in the 19th–21st centuries and contained finds from the 16th–20th centuries. Only trenches 3 and 11 revealed features (Fig. 2) with finds dating back from the 16th to the second half of the 17th centuries. In trench 10, at a depth of 1–1.1 m, the remnants of a building dating from the end of the 16th to the second half of the 18th century were found (Figs. 3–4).

Dovilė Baltramiejūnaitė

Kernavės Kriveikiškio dvarvietė

2023 rugpjūčio mėnesį Kernavėje, sklype Kriveikiškio g. 15, KKRD iniciatyva buvo vykdomi detalieji tyrimai Kernavės, Kriveikiškio dvarvietės teritorijoje (UK 24573), taip pat patenkančioje į Kernavės archeologinės vietovės (UK 37320) teritoriją.

Saugomoje Kernavės Kriveikiškio dvaro teritorijoje archeologiniai tyrimai vykdyti 1992, 2011 ir 2013 m. (*LIIR*, f. 1, b. 2580; *ATL 2011 metais*, 2012, p. 389–392; *ATL 2013 metais*, 2014, p. 303–309) (1 pav.). Daugiausia duomenų dvaro istorijos detalėms pažinti suteikė 1992 m. tyrimai, vykdyti saugomos teritorijos Š dalyje. Jų metu ištyrus 200 m^2 plotą aptiktos ūkinių XVII ir XIX–XX a. pradžios pastatų liekanos, gyvenamojo pastato dviejų krosnių pamatai, šalia – koklių duženų sąvartos. Nevienalaikės koklių kolekcijos apima XVI a. pabaigos–XVII a. I pusės ir XVII a. pabaigos–XVIII a. pradžios laikotarpius.

Nagrinėti ir atskiru straipsniu pristatyti dvaro istorinių, kartografinių šaltinių duomenys (Baltramiejūnaitė D., Išnykusio valstybinio Kernavės dvaro istorijos fragmentai, *Kultūros paminklai*, 2020, t. 24, p. 94–106). Pagal istorines aplinkybes ir raidos lūžius išskirti Kernavės dvaro 3 raidos etapai: 1) iki XVI a. vidurio ir antros pusės LDK vidaus reformų, 2) iki XVIII a. pabaigos žemių patekimo į Rusijos imperijos sudėtį, 3) iki dvaro sunykimo XIX a. II pusėje. Tikėtina, kad bent antruoju etapu dvaras kūrėsi 2023 m. tyrinėtoje teritorijoje, o ankstesnė jo vieta iki šiol neidentifikuota.

1 pav. Kernavės Kriveikiškio dvarvietės teritorijoje atliktų tyrimų planas: 1 – 2023 m.; 2 – 1992 m. (A. Jankauskas); 3 – 2011 m. (A. Kuzmickas); 4 – 2013 m. (E. Pranckėnaitė); 5 – Kernavės Kriveikiškio dvarvietės teritorijos ribos (UK 24573). D. Baltramiejūnaitės brėž.

Fig. 1. The manor site area plan depicting current and past excavations: 1 – in 2023; 2 – in 1992 (by A. Jankauskas); 3 – in 2011 (by A. Kuzmickas); 4 – in 2013 (by E. Pranckėnaitė); 5 – the boundary of the Kriveikiškis Manor site in Kernavė (UK 24573).

Nuo XVII a. pabaigos iki XIX a. dvarą sudarė nuo 8 iki 14 skirtingos paskirties pastatų, išdėstytų tvarkingai perimetru aplink gerąjį kiemą ir laisvai – ūkiniame-gamybiniame kieme su kluoniena. Statiniai mediniai, tiek statybos technikomis, tiek vidine planine struktūra atitinkantys bendras vienalaikes vietinės medinės architektūros tradicijas. Tik XIX a. minimi statiniai su akmenų pamatais.

Istoriniuose šaltiniuose pateikta ir informacijos apie sodybiniame kieme buvusį pagrindinį – gyvenamąjį, vadinamąjį Ponų namą ir apytikrę jo vietą siejant su kitais statiniais. 1684 m. inventoriuje Ponų namo vieta ir orientacija aiškiai neapibūdinama (*LVIA*, f. 598, ap. 1, b. 891). Nurodoma, kad nuo vartų (jų vieta pagal XVII–XIX a. inventoriuose pateikiamą informaciją turėtų daugmaž sutapti su dabar esamu įvažiavimu į sklypą) į dešinę yra virtuvės namas, o nuo jo einant kieme ratu – pagrindinis gyvenamasis namas. Gali būti, kad jo vieta sutampa su vėlesniuose 1752, 1794 m. šaltiniuose (*LVIA*, SA. 4084; *LVIA*, f. 525, ap. 4, b. 819) nurodoma ar iš pateiktos informacijos numanoma Ponų namo vieta, esančia vertikalioje ašyje su vartais, greičiausiai kitoje nuo jų sodybinio kiemo pusėje, t. y. daugmaž toje dalyje, kur 2023 m. vykdyti archeologiniai tyrimai. Tokioje vietoje gyvenamas pastatas vaizduojamas ir 1809 (2 pav.), 1846 m. kartografiniuose planuose (*LVIA*, f. 525, ap. 8, b. 1280; *LVIA*, f. 525, ap. 2, b. 279; *LVIA*, f. 525, ap. 2, b. 280). Remiantis XVIII a. pabaigos–XIX a. šaltiniais aiškiai identifikuojama ir pastato orientacija: jis fasadu atsuktas į dabartinę Kriveikiškio gatvę, o kita puse nukreiptas į Neries upę. Vis dėlto, jei manytume, kad XVII–XIX a. viduryje aprašomo pagrindinio pastato vieta sodybiniame kieme daugmaž stabili, iš rašytinių, kartografinių šaltinių neįmanoma atsekti, ar pastatas laikui bėgant buvo perstatomas toje

2 pav. 1809 m. Kernavės plano fragmentas su dvaro sodybos vieta (LVIA, f. 525, ap 8, b. 1280).

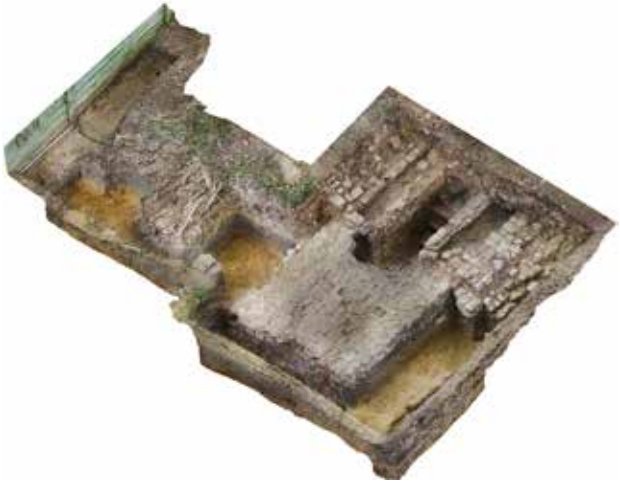
Fig. 2. A map of Kernavė dated 1809, showing the location of the manor house (LVIA, f. 525, ap 8, b. 1280).

pačioje vietoje, ar kiek ją keičiant. 1794 m. inventoriuje minima, kad namas yra <...> pastatytas Gerbiamojo Pono, Jo Didenybės Pakamario Važynskio dėka (t. y. tarp 1772–1794 – *aut. past.*). O 1846 m. inventoriuje minima, kad pastatas naujas, 5 metų senumo (*LVIA*, f. 525, ap. 4, b. 819, l. 19–22).

Įvertinus ankstesnių archeologinių tyrimų ir istorinių šaltinių duomenis 2023 m. archeologiniai tyrimai vykdyti siekiant surinkti kuo daugiau duomenų apie buvusį pagrindinį gyvenamąjį dvaro pastatą. Jo dalis, tikėtina, išlikusi iki šių dienų stovinčiame mediniame pastate (manoma, kad šiandien išlikusio pastato R kampas ir dalis ŠR ir PR sienų yra autentiškos; originalus šių sienų ilgis nežinomas), taip pat aplink pastatą žemės paviršiuje matyti atsidengę akmenų pamato fragmentai. Be to, tyrimais siekta atidengti, išvalyti ir įvertinti rūsį, kurio skliauto viršus buvo matomas žemės paviršiuje. Tokiu tikslu 2023 m. tyrimais atidengtas 62 m^2 plotas, kurį sudaro perkasos 1–2 ir šurfai 1–2.

Perkasoje 1 atidengtas ir išvalytas XIX a. pabaiga datuojamas skliautinis *rūsys* (3 pav.). Viduje rūsio patalpa 2,4x2 m dydžio, 1,5 m aukščio. Visa rūsio patalpos konstrukcija iš išorės stačiakampio formos, 2,8x2,7 m dydžio, 1,5 m aukščio. Iš išorės tarpas tarp plytų mūro ir iškastos stačiakampio formos duobės jam įrengti buvo užpildytas plytų nuolaužų ir skiedinio mišiniu. 80 cm pločio įėjimui į rūsį iš vientisų keraminių plokščių suformuoti laiptai, šoninės sienos išmūrytos plytų eile. Viso į rūsį vedančio koridoriaus su laiptais ilgis nenustatytas – tirta į perkasą patekusi 2 m ilgio jo dalis. Rūsys ir įėjimo patalpa buvo užpildyti griuvenomis su XVIII–XX a. pabaiga datuojamais dirbiniais.

Į PV nuo rūsio fiksuoti iš antrinio panaudojimo masyvių plytų, dalis jų su braukomis formuotos mūrinės plytų sienos ant akmenų ir plytų pamato fragmentai. ŠV–PR sienos atkarpa jungiasi su rūsiu, o statmena jai ŠR–PV atkarpa turi tęsinį perkasoje 2, kur jungiasi su statmenai jai esančiu pamatu P-1. Bendras šios sienos ilgis – 8,7 m. Mūras datuojamas XIX a. viduriu. Dalis jo apardyta XX a. datuojamo perkasimo – duobės ar griovio, užpildyto gausiomis griuvenomis su XVIII–XX a. dirbiniais (4 pav.). XVIII–XX a. radinių rasta ir mūrų aplinkoje po dirvožemiu tirtuose griuvenų, griuvenų ir pilko smėlio sluoksniuose.

3 pav. Perkasos 1 vaizdas iš Š. D. Baltramiejūnaitės nuotr.

Fig. 3. Trench 1, viewed from the N.

4 pav. Perkasoje 1 griuvenose surinkti koklių pavyzdžiai. D. Baltramiejūnaitės nuotr.

Fig. 5. A selection of stove tiles recovered from trench 1.

5 pav. Perkasoje 1 rasti XIII–XIV a. sidabro lydiniai. D. Baltramiejūnaitės nuotr.

Fig. 4. Silver ingots found in trench 1 (13th–14th centuries).

Rūsio aplinkoje, žemiau griuvenų tirtame stipriai apardytame pilko smėlio sluoksnyje be keramikos, tarp neišraiškingų metalo dirbinių aptikta sidabro lydinių – lietuviškų ilgųjų sankaupa (5 pav.). 3 lydiniai aptikti vienas šalia kito, dar vienas – atokiau. Lydiniai datuojami XIII–XIV a. Po aprašytais sluoksniais 0,8–1,5 m

6 pav. Perkasos 2 vaizdas iš ŠR. D. Baltramiejūnaitės nuotr.
Fig. 6. Trench 2, viewed from the NE.

gylyje nuo paviršiaus dalyje perkasos pasiektas įžemis.

Perkasoje 2, be minėtos plytų mūro sienos su akmenų pamatu (buvusios perkasoje 1 ir perkasoje 2) ir su ja siejamos keraminių plytelių aslos, visu perkasos ilgiu atidengtas XVIII a. pabaigos masyvus natūralių ir skaldytų akmenų, rištų kalkių skiediniu, pastato pamatas, orientuotas PR–ŠV kryptimis (6 pav.). Jo aukštis iki 60 cm, plotis – 50 cm; apatinėje dalyje kiek išplatėja. Kiek ankstyvesniam statybos etapui skirtina ir šalia beveik lygiagrečiai akmenų pamatui iš vidinės pastato pusės formuota viena ant kitos dėliotų plytų eilė (6 pav.). Akmeninių pamatų tęsinys, t. y. P ir R buvusio statinio kampai, atidengti ir šurfuose 1–2.

Pagal istorinius duomenis tik 1848 m. inventoriuje (*LVIA*, f. 525, ap. 4, b. 819, l. 19–22) pastatas minimas buvęs su akmeniniais pamatais; ankstesniuose inventoriuose tokie neminimi, tačiau tai nepaneigia galimybės juos sieti ir su XVIII a. statiniu, nes valstybinių dvarų inventoriai paprastai nėra išsamūs. Pamatų aplinkoje, griuvenų ir kituose sluoksniuose pasitaikantys radiniai (pavyzdžiui, XVIII a. datuojami balti, turkio kokliai, Batavijos *Imari* stiliaus porceliano indo fragmentas, taip pat kiti šio laikotarpio radiniai) suteikia hipotetinę galimybę buvusį XVIII a. gyvenamąjį pastatą lokalizuoti būtent šioje vietoje. Įrengti pamatai ar jų dalis naudoti ir vėliau rekonstruojant pastatą XIX–XX a.

Tikslus dydis pastato, kurio atidengti akmenų pamatai, 2023 m. liko nenustatytas. Gretinant istorinius (*LVIA*, f. 525, ap. 4, b. 819, l. 19–22) ir archeologinius duomenis galima manyti, kad XIX a. viduryje galėjo siekti 26,2–28,3x13,8 m.

Minėtų struktūrų aplinkoje po dirvožemiu susiformavę griuvenų, pilko smėlio su griuvenomis sluoksniai pasižymi daugiausia XVIII–XX a. datuojamais radiniais; pavieniai – ankstyvesni, siekiantys XIII–XIV a. Smėlio įžemis visiškai ištirtose vietose pasiektas 0,9–1,1 m gylyje.

Šurfuose 1 ir 2, be aprašytų dvaro gyvenamajam pastatui priklausiusių pamatų, kitų struktūrų nerasta. Tirtuose sluoksniuose daugiausia rasta XVIII–XX a., pavienių – ankstyvesnių radinių. 0,8–1,1 m gylyje pasiektas įžemis.

Atrinkti saugoti radiniai perduoti KKRD muziejui.

The Kriveikiškis Manor Site in Kernavė

In 2023, archaeological excavations were carried out at the Kriveikiškis Manor site in Kernavė (Širvintos district, E Lithuania), covering an area of 62 m^2 and consisting of 2 trenches and 2 test pits (Fig. 1). The earliest known depiction of the manor dates to the early 19th century (Fig. 2). The excavations revealed various structures dating to the 18th–20th centuries (Figs. 3, 6). Trench 1 and test pits 1–2 unveiled a stone foundation with a possible

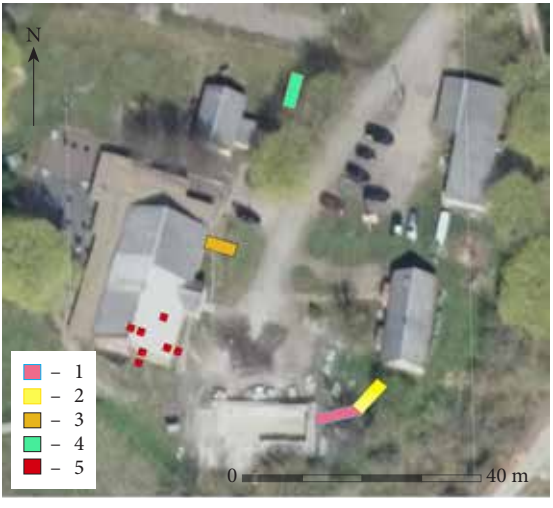
associated brick structure dating to the 18th century. A vaulted brick cellar was constructed within the building in the 19th century. The brick wall and stone foundation uncovered in trenches 1–2 were dated to the 19th–early 20th centuries. The surrounding rubble deposits contained finds from the 18th–20th centuries (Fig. 4). A small number of finds in the late layers and in the lower, heavily disturbed layer were ascribed to an earlier period, i.e., the 13th–14th centuries. A cluster of 4 silver ingots – Lithuanian long currency – was found and dated to the same period (Fig. 5).

Žygimantas Buržinskas

Merkinės dvarvietė papilyje

2023 m. buvo atlikti archeologiniai tyrimai Merkinės piliakalnio su papiliu (UK 22957) teritorijoje, Gardino g. 28 (Varėnos r. Merkinės sen.). Jų metu ištirti septyni 1x1 m dydžio šurfai ir 4 perkasos. Ištirtas bendras 56,3 m^2 plotas (1 pav.). Merkinės pilis pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose minima 1377 m. kovų su kryžiuočiais kontekste, vėliau papilio teritorijoje ėmė kurtis karališkasis arba seniūnijos dvaras. Merkinės karališkojo dvaro suklestėjimu galima laikyti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vladislovo Vazos laikus, kai dar būsimas valdovas tiesiogiai valdė Merkinės seniūniją, vėliau čia apsigyveno jo favoritė Jadvyga Luškovska. Dvaras nukentėjo XVII a. viduryje per karą su Maskva ir Švedija. Vėliau buvo atstatytas, išliko seniausi XVII a. pabaigos dvaro inventoriai, tuomet minimi mediniai dvaro sodybos pastatai, barokinis sodas. 1721 m. sodyba buvo perstatyta. 1776–1779 m. išlaidų knygos byloja, kad to meto Merkinės seniūnas Matas Oginskis joje vykdė didelius statybos darbus, buvo pastatyti nauji rūmai, didesnė dalis ūkinių pastatų, remontuoti ar naujai statomi kiti priklausę dvarui pastatai. Dvarvietėje statybos darbai vyko ir XIX a. I pusėje, vėliau pastatai sunyko. 1897 m. iškilo du nauji, iki šiol išlikę raudonų plytų pastatai, atlikę muilo ir deguto fabriko funkciją.

Papilys (dvarvietė) pirmą kartą fragmentiškai buvo tyrinėta S. Sarcevičiaus 1997 m. ir 1998 m. Tuo metu buvo kasti 3 2x2 m dydžio šurfai, fiksuotas iki 80 cm storio kultūrinis sluoksnis ir aptikta įvairaus laikotarpio žiesta keramika ir XIV a. geležinis noragas, aptikta ir XVIII–XIX a. I puse datuotų mūro pamatų liekanų, kurios sietinos su čia buvusio dvaro sodybos pastatais (*ATL 1998 ir 1999 metais*, 2000, p. 110). D. Kontrimas 2019 m. ištyrė 4 šurfus (4 m^2), daryti septyni 1 m gylio gręžiniai, fiksuotas 10–60 cm storio X–XIV a. kultūrinis sluoksnis, aptikta apžiestų puodų šukių, gyvūnų

1 pav. 2023 m. archeologinių tyrimų situacijos planas: 1 – perkasa 1; 2 – perkasa 2; 3 – perkasa 3; 4 – perkasa 4; 5 – žvalgomųjų tyrimų vietos. Ž. Buržinsko brėž.

Fig. 1. Area plan: 1 – trench 1; 2 – trench 2; 3 – trench 3; 4 – trench 4; 5 – test pits.